

Ermenistan Kararnâmesi

Enver Konukçu*

302

Persler döneminde meydana gelen iç kanışıklıklar, taht meselesi, Xenophon'u Onbinler ile Anadolu'ya, İran'a gitmesine neden olmuştur. Fakat, daha Persia'ya girilmeden, bu kafiye geri dönmek zorunda kaldı. Şimdiki Diyarbakır bölgesinden, Doğu bölgesini aşarak Kuzeye Trabzon'da konuk denize, Karadeniz'e ulaşmaları gerekmiştir. İşte bu tarihi macera sırasında Xenophon bir köyde misafir kaldı. İsminin Armenia olduğunu öğrendi. Zamanımıza kadar hemen her yazar bu ismi kullanmaya başladı. Tarihi gerçeklere dayanmadığı halde, Kızılırmak yayına kadarki arazi Armenia olarak benimsetilmek isteniyor.

Ayrıca şu ana kadar da Armenia ve Hayasdan hakkında da ikna edici bilgiler, belgeler sunulamamıştır. Yaygın görüşe göre Armenia millet adı değil coğrafidir. Kültür alanına girdiği Med veya Pers kaynaklarında ikna edici bilgilere rastlanmamıştır. Ermeniler ise mitolojik kaynaklara dayanarak Hayların ve onların oturduğu yere de Hayasdan demektedirler. İstan veya ostan Farsça'dır. Bölge anlamına gelmektedir.

Ruslar, XVIII. yüzyıldan sonra 1829, 1855, 1877-78 ve 1916-1918'de hiçbir şekilde ele geçirdikleri Osmanlı topraklarını resmî

olarak Ermenistan olarak nitelendirmediler. Doğu Anadolu'da yaptıkları toprak genişlemelerini sürekli, o yerlerin, şehirlerin isimleri ile ele aldılar. Mülkî yapılanmada Erivan, Gümrü, Tiflis, Kars, Ardahan, Erzurum, Erzincan'ı olduğu gibi kabul ettiler. 1878 Berlin Andlaşması'nda ise yöre bizim kaynaklarda Elviye-i Selâse'dir. Batum, Kars ve Ardahan'ı ifade etmektedir.

Grek ve Latin kaynaklarını kullanan batılı gezginler, bazı devlet adamları yazılarında Armenia'yı ısrarla kullandılar. Bununla da kalmayarak, gerçekleri aksettirmeyen şekilde Russian Armenia, Turkish Armenia ve Persian Armenia'yı kullandılar. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında, Doğu Anadolu Ermenistan olarak değil Vilayât-ı Şarkıyye diye tanımlanmakta idi. Erzincan Ateşkesi'nde Armenia söz konusu değildir. Sadece boşaltılacak yerler ve son nokta belirlenmiştir. Mondros Mütarekesi'nde ise Osmanlı tarafı belgesinde "Vilayât-ı Sitte" yani altı il gündemde iken İtilâf devletleri bunu İngilizce metinde kendi çıkarlarına yorumlayarak "Six Armenian Vilayets"ı kullanmışlardır. Bu yöre hemen belirtilmelidir ki, Altı İl'dir. Ama, resmî belgelerde hiçbir zaman Armenian/Ermenistan olduğu vurgulanmamıştır.

Aynı hata bilerek veya bilmeyerek, Bolşeviklerce de kullanılmıştır. Erzincan Mütarekesi'nden sonra, Doğu Anadolu'yu da ilgilendiren, ama Erzincan Ateşkesi ile bazı ayrıntıları olan Ermenistan Kararnâmesi bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Ermenistan Kararnamesi, 11 Ocak 1918'de imzalandı. Kamuoyunun bilgisine sunuldu. Giriş ve dört madde ile Ek'inden meydana gelen Kararnâmede şu imzalar göze çarpmaktadır:

Halk Komiserleri Sovyetleri Başkanı V.İ. Ulyanov-Lenin.

Milliyetler İşleri Halk Komiseri J.V. Cugaşvili-Stalin.

(*) Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Halk Kom. Sov. Kalem Amiri V. Boñ-
Brueviç.

Halk Kom. Sov. Sekreteri N. Gobunov.

Yukarıdaki imzalar Bolşeviklerin ön-
derlerine aittir. Bunlarca kaleme alınan Karar-
nâme metni ise şöyledir:

"Rusya'nın işgali altında bulunan 'Türk
Ermenistanı'ndaki Ermenilerin kendi kaderle-
rini, tam bir bağımsızlığa varıncaya kadar bile
olsa, serbestçe belirleme konusundaki hakları
'Rusya Köylü ve İşçi Hükümeti'nin destek-
lediğini, Halk Komiserleri Sovyeti'ne göre bu
hakların gerçekleştirilmesi ancak Ermeni hal-
kının serbestçe referandum yapmasını sağla-
yacak birtakım önlemlerin önceden alınması
ile olanaklıdır. Halk Komiserleri Sovyeti bu
önlemlerin şöyle olacağı düşüncesindedir:

1- Rus ordusunun "Türk Ermenistanı"
topraklarının dışına çıkması ve "Türk
Ermenistanı"ndaki halkın kişisel mal ve
mülkünün güvenliğini korumak ama-
cıyla hemen bir Ermeni Halk Milisinin
kurulması.

2- Ermeni göçmenleri ve çeşitli memle-
ketlere dağılmış olan Ermeni göçmen-
lerinin "Türk Ermenistanı" ülkesine
herhangi bir engelle karşılaşmadan geri
dönebilmeleri.

3- Savaş sırasında Türk makamlarınca
Türkiye'nin iç illerine zorla gönderilmiş
olan Ermenilerin "Türk Ermenistanı"na
serbestçe dönmelerinin olanaklı kılın-
ması; Türk makamları ile barış görüş-
meleri yapılırken Halk Komiserleri Sov-
yeti bu konunun üstünde ısrarla dura-
caktır.

4- "Ermeni Halk Temsilcileri Sovyeti"
adıyla "Türk Ermenistanı"nda geçici bir
yönetimin kurulması kararlaştırılmıştır.
Kafkas İşleri Geçici Olağanüstü Halk
Komiseri Stepán Şaumyan "Türk Erme-
nistanı" halkına 2. ve 3. maddelerin uy-
gulanması ve "Türk Ermenistan"ı top-
raklarından Rus askerlerinin çıkarılma-

sı (Md. 1) işini düzenleyerek karma ko-
misyunun kurulması konusunda her
türlü yardımda bulunmakla görevlendi-
rilmiştir."

Ek:

"Türk Ermenistan'ının coğrafi sınırları-
nı, demokratik esaslara göre seçilen Ermeni
Halk temsilcileri ile, komşu ve Münakaşalı (İs-
lam ve başka) illerin halkından demokratik
esaslara göre seçilen temsilciler Kafkas İşleri
Olağanüstü Geçici Komiseri ile birlikte karar-
laştırırlar ve tespit ederler".

Bolşevik yönetim ilk bakışta, Rusya iş-
galini kabul etmiş görünmektedir. Rusya İşçi
ve Köylü Hükümeti burada Ermeni sorununu
gündeme getirmekte, Türk Ermenistanı'ndan
da bahsetmektedir. Bizdeki belgelere göre,
yukarıda da temas edildiği gibi Türk Ermeni-
stanı diye bir kullanım mevcut değildir. Az ön-
ce yürürlüğe giren Erzincan Ateşkesi'nde de
böyle bir kullanım yoktur. Batı tesirindeki Türk
Ermenistanı, öyle görünüyor ki başka bir ke-
lime kullanılmadığı, kullanılmadığı için ter-
cih edilmiştir. Ermenilerin bir referanduma gi-
rişmesi de o zamanki şartlara göre pek kabul
edilemezdi. Fakat, aşağıdaki maddelerden an-
laşılacağı üzere, günümüzdeki batı hayali it-
hamlara da cevap arzetmesi açısından ilgi çe-
kicidir.

1. Maddede, I. Kafkas Kolordusu'nun
harekete hazırlandığı bir sırada Ermeniler ye-
ni yönetim tarafından korunmak istenmekte-
dir. Bir çok faciaya sebep olan Ermeni Milisle-
rinin harekete geçmesi bu maddede ele alın-
mıştır. Ayrıca Lenin-Stalin ikilisinin kullandığı
Türk Ermenistanı deyimi doğru değildir. Res-
mi belgelerde yukarıda da temas edildiği gibi
göze çarpmamaktadır

2. Maddede, Tehcir nedeni ile bulun-
dukları yerlerden başka bölgelere gönderilen
Ermenilerin geri dönmeleri vurgulanmaktadır.
Hatta bunların hiç bir engelle karşılaşmadan
geri dönmeleri arzu edilmektedir.

Ermenilerin şu anda bile soykırım hayali iddiaları bu madde ile çelişmektedir. Eğer, tehcirde Ermeniler hele 1.500.000 kişinin fiili olarak öldürüldüğü varsayımına da ters düşmektedir. Akla bu madde ile şu soru gelebilir. Ermeniler, iddia edildiği gibi öldürüldü iseler, bunlar nasıl oluyor da canlı olarak geriye dönebiliyor. Kaldı ki, daha 1916 işgâllerinde, Erzurum ve Erzincan'da açılan göçmen Bürolarının önü, geri dönen Ermenilerin kayıtları için dolu hâlde kırım iddiasından nasıl söz edilebilmektedir.

Kararnâmenin III. Maddesi de aynen şöyledir: "Savaş sırasında Türk yetkililerince, Türkiye'nin iç illerine (Suriye'deki kentlere) zorla gönderilmiş olan Ermenilerin Türk Ermenistanı'na serbestçe dönmelerine imkân dahilinde sağlanması; Türk makamları ile barış görüşmelerinde Halk Komiserleri Sovyeti bu konunun üzerinde ısrarla duracaklardır." Burada da Ermenilerin Doğu Anadolu'ya dönmeleri öngörülmektedir. Osmanlılar da dönüşü rahat bir şekilde temin edebilmeliydi. Zaten, tehcir kanununda ve sonraki Bakanlıklar ve ordu açıklamalarında, savaş hali sona erer ermez Ermeniler göç ettikleri yerlerden kendi kasabalanna, şehirlerine dönebilmeleri öngörülmüştü.

Lenin-Stalin tarafından önerilen ve IV. Maddede göze çarpan husus herhalde iyi niyetten öteye gidemezdi. Çünkü, burada Ermeni Halk Temsilcileri Sovyeti kurulması kararlaştırılmıştı. Bolşevikler, tamamı olmasa bile bazı Ermenilerin Taşnaklardan kopanmasını istemekte idiler. Türk hakimiyet bölgesinde Ermenistan teşkili ise hiç gerçekleşmeyecek bir olaydı. Çünkü, Erzincan Ateşkesi'nde böyle madde yoktu ve Arpaçay'a kadar her yer Türklerin/Osmanlıların bölgesi idi. Bağımsız bir Ermenistan hayali de hiç kabul edilemezdi. Ruslar, Stepan Şaumyan'ı üstteki maddele-

rin uygulanması ile görevlendirmişlerdi. Stepan Georgieviç Şaumyan (ö: 1918) Ermeni asıllı kişidir. 1917'den itibaren Bolşeviklerin yanında yer almıştır. 1918 yılı şartları içinde Türk Ermenistanı'nda (?) yeni bir sistemi faaliyete geçirmesi de hiç düşünülemezdi. İtilaf Devletlerinin yandaşı olan Ermeniler de Taşnak Bayrağı altında, Hayali Ermenistan için çalışmaya başlamışlardı. Erzincan-Erzurum-Kars Harekâtı başlamadan önce, onlar da Tiflis'de teşkilatlanmışlar, Dr. Azeryev ile çalışmaları başlatmışlardı. Gnl. Antarik, Armen Garo ve Muradyan yanında eski ordu kalıntılarından Alb. Morel de ön plânda göze çarpmaya başlamışlardır.

Ek Maddede ise Türklerden söz edilmemektedir. Sadece Bolşeviklerin gözünde "demokratik esaslara göre seçilen Ermeni Halk Temsilcileri" vardı.

11 Ocak Kararnâmesi, Erzincan Ateşkesi ile Brest-Litovsk arasında, Bolşeviklere has bir olaydır. Hayatiyet kazanması da şu anda düşünülemezdi. Çünkü, Bolşeviklerin istediği kadro değil İtilaf Devletlerinin kanatları altındaki Taşnak Ermenileri duruma hakim olmuşlardır.

Kaynaklar

Dokumenti Vneşney Politiki SSSR, Moskva 1957, Belge: 43.

A. N. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 336-337.

Kâzım Karabekir, *Kâzım Karabekir'in Kaleminden Doğunun Kurtuluşu*, hzl: E. Konukçu, Ankara 1990.

S. Yerasimos, *Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*, İstanbul 2000, s. 38-40, 41-42.